

En ny stadsdel med en ny livsstil växer fram, Engelholms Havsbad.

Av Else Eklom (Hembygdsboken 2006)

1920-talet var Havsbadens årtionde. Ingenstans i Ängelholm byggdes det så mycket och så snabbt. Varje vår rapporterar Engelholms Tidning entusiastiskt om detta utvecklingsprojekt. Den 30 maj 1925 meddelas inför den förstående badsäsongen att den nya stadsdelen redan rymmer över 100 fastigheter, och tre år senare förtäljs att ”nära tvåhundra villor resa sig nu, där det för 10 år sedan var jungfrulig mark”. Totalt uppfördes här 220 villor under 1920-talet.

Att ha fritidshus hade sedan sekelskiftet blivit något av en folkrörelse, ett led i strävan mot ett sundare liv. I dag är Sverige, jämte Norge och Finland, ett av de länder som har flest fritidshus per invånare – 40 % av landets invånare äger eller är delägare i ett fritidshus.

Att flytta ut på landet sommartid var dock varken någon ny eller någon särskilt svensk företeelse. Ordet villa står i antikens Rom för ett hus på landet, antingen kopplat till ett jordbruk eller en ren rekreativ anläggning av ståndsmässigt slag. En *villa suburbana* var ett bostadshus med trädgård utanför staden där stadsbon kunde söka lantlig ro. Ordet villa kom till Sverige efter mitten av 1800-talet, då de första fristående bostadshusen med trädgård uppfördes.

I Stockholms utkanter fanns redan på 1500-talet *malmgårdar* för adels- och borgarklassen, trädgårdar med nyttoväxter och ett rymligt boningshus som nyttjades sommartid. De var tidiga föregångare till koloniområdena som från 1895 började växa fram i städernas utkanter och blev en folkrörelse i släkt med fritidshuset.

Den 30 maj 1925 berättar Engelholms tidning:

”Allt är klart för start i morgon. Badandet i Skälderviken har nu pågått en längre tid, men den officiella s.k. säsongen inträder först nu. --- Badhusen öppnas och båttrafiken sätts i gång. --- Råbockavägen kommer även i sommar att avstängas för motortrafik, och vid dess slutpunkt skola landgångar anbringas. Under vintern har Havsbadsbolaget lagt ner stora kostnader på vägarnas förbättringar, och dessa äro i bästa skick. Under torkan skall stadens vattenvagn dagligen köra över området och spola vägarna så att den badande befolkningen skall slippa få ögonen helt igenmurade av damm. --- Då familjelivet på Familjebaden förra säsongen var särdeles livligt har Havsbadsbolaget här uppfört 15 nya badhytter. Ett badhus finns sedan förra sommaren nedanför Tornérhjelm's villa med 11 hytter att disponeras av villaägarna. --- En förstklassig tennishallen håller på att anläggas i det stora vackra parkområdet. Nu är det alltså inte nog med badbyxor utan man måste också gå omkring med racket och boll. ”

Havsbadsbolaget: Av tidningscitaten framgår att det inte var Ängelholms stad som såg till att Havsbaden var ”en av de mest välordnade och bäst planerade badorterna på Västkusten”. Havsbaden belastade inte stadens budget eller dess anställda. Det var AB Ängelholms Havsbad som alltigenom stod för servicen. Havsbadsbolaget var ett dåtida näringslivets utvecklingsbolag. Det hade bildats 1919 som en rekonstruktion av AB Engelholms Nya Brunns- och badanstalt. Dess vd var folkskolläraren Magnus Dahlström som var eldsjelen och drivkraften i Havsbadprojektet. I styrelsen satt kända företagare i staden, bl.a. disponent A. P. Bergdahl (Ängelholms slakteri), manufakturhandlare Ernst Paulsson och lantbrukaren Elof Nilsson (”Villan”).

Av Brunnsbolaget övertog man Thorslund, tre ångslupar, bryggor och andra tillbehör men framför allt ett arrendekontrakt med Kungl. Domänstyrelsen avseende Havsbadsområdet, stranden, klitterna med rätt att upplåta marken till sommarvillor. Kontraktet löpte på 49 år. Av tomträttsavgälderna fick staten 40 % och bolaget fick behålla 60 %. Med dessa intäkter finansierades Havsbadens utbyggnad och underhåll.

Det var alltså Havsbadsbolaget som ägde och drev hela projektet Havsbaden utan kommunal inblandning, lite svårt att ta till sig i dagens offentligfinansierade samhälle.

Sommaren 1919 stod de tre första villorna färdiga. Allra först var köpmannen Alfred Gülich från Lund med familj, följd av landshövding Tornérhjelm och apotekare Callmander. I en skrift från 1948 har Alfred Gülich livfullt beskrivit nybyggarlivet på 1920-talet. Här får den driftige folkskolläraren Magnus Dahlström mycket beröm för sin initiativ- och organisationsförmåga.

Det var en välbärgad medelklass som byggde sommarvillorna i Havsbaden. Undantag utgjorde egnahems kvarteren utmed Hemvägen och Vintervägen som bebyggdes med året runt-hus av lägre tjänstemän i staden. Sommartid hyrde de ut hela eller en del av huset till sommargäster och hade dessutom ofta en ”lillstuga” i trädgårdens till uthyrning.

Sommarlivet i Havsbaden ter sig tämligen lättsamt i Alfred Gülichs beskrivning. Alla kände varandra. Man umgicks enkelt, över ett glas punsch eller en kopp kaffe. Redan något av de första åren inleddes den ännu levande traditionen med gemensamt midsommarfirande. 1924 hade villaägarna blivit så många att man beslöt formalisera umgänget och bildade Ängelholms Havsbads Villaägareförening. I dess regi arrangerades lek- och idrottsövningar för havsbadsbarnen, och man anlade en lekplats för de mindre barnen, utöver att man lanserade förbättringsidéer hos Havsbadsbolaget. Föräldrarna, även fäderna, engagerade sig aktivt i barnens lekar. Nobelpristagaren i fysik 1924, Manne Siegbahn (far till Kaj Siegbahn, också havsbadsbo, som fick nobelpriset i fysik 1981), nämns som kontrollant vid idrottstävlingar jämte andra kända professorer.

De allmänna kommunikationerna, till stan och till Skälderviken där det fanns affär, skötte Havsbadsbolaget, länge med båtarna som man övertog från Brunnsbolaget. Omkring 1926 inrättade bolaget en busslinje till stan. Denna konkurrerande snart ut båtarna som såldes några år senare.

Stadens handlare upptäckte snart en ny och välbärgad kundkrets i Havsbaden. Dock dröjde det ända till 1938 innan affärerna kom. Fram till dess körde Ängelholms Mejeri dagligen ut mjölk och andra mejerivaror till hushållen och levererade även is till isskåpen. Specerihandlarna skickade varje dag ut biträden för att ta upp order – nästan ingen hade telefon de första åren – och varorna levererades några timmar senare. Ett bageri fanns i första villan på hörnet Havsbadvägen/Hemvägen och drevs av en bagare som var bror till Magnus Dahlström, Havsbadens initiativtagare.

Men redan 1928 kom det torghandel onsdagar och fredagar – fisk och grönsaker – på den plats där Havsbadvägen mynnar ut i Klittervägen och det i dag är parkering. Officiellt hette torget Hotellplatsen då den i stadsplanen var reserverad för ett tänkt hotell. En bror till Magnus Dahlström, Havsbadens initiativtagare, var bagare och hade bageri i första villan på hörnet Havsbadvägen/Hemvägen.

I Ängelholms Tidning refereras sommaren 1928 en intervju med en direktörsfru från Stockholm som bott på sommarstuga på olika håll i landet: *”Så bra har jag aldrig i mitt liv haft en sommar. Här får vi allt hem till dörren, mjölk, bröd, grönsaker, fisk, kött. Och sådana kvaliteter sedan, och till vilka billiga priser jämfört med Stockholmstrakten. Det är ett nöje att ha hushåll här nere.”*

Affärerna som kom 1938 låg samlade i en lång länga som Havsbadsbolaget uppförde och hyrde ut sommartid. Den låg vid Klittervägens slut på höger sida där det sedan 2010 ligger en Montessoriförskola. Här fanns i tur och ordning speceriaffären G.A. Paulsson, därefter Ernst Paulsson som sålde fritidskläder, badleksaker, vykort med mera, så en hårfrisörska följt av mjölkbutik och till sist Scan med kött och charkuterier – en på sin tid självklar, lagstadgad uppdelning, främst av hygienskäl.

Hushållsarbetet underlättades naturligtvis av att alla familjer hade hembiträde. Varenda sommarvilla i Havsbaden, även de minsta, byggdes med jungfrukammare, ibland bara tre kvadratmeter stor, med plats för en smal säng, en stol, krokar på väggen och resväskan under sängen.

Klitterhus, eller Strandpaviljongen som den då hette, är resultatet av en svår storm 1922. Sedan sekelskiftet låg en sexkantig kaffe-paviljong i klitterna mellan nuvarande Klitterhus och åmynningen. Havet bröt igenom just där paviljongen stod så att denna hängde i luften. Den flyttades då till sin nuvarande plats, byggdes till i etapper och utgör i dag Klitterhus nordligaste del.

Det var dock inte alla som med entusiastisk nyfikenhet följde Havsbadens snabba framväxt. Det fanns en kritiker som var inte nådig. Det var länsarkitekten som, citerad i Ängelholms Tidning 1924, inkompetensförklarar byggnadsnämnd och stadsarkitekt och menar att *”... vederbörande ej äro skickade att på egen hand ordna bebyggandet av en plats som, planlagd och bebyggd under fackmans kontroll, kunde blivit något ganska enastående.”* Han gick till storms mot stadens just antagna plan för Havsbaden, vilken länsstyrelsen hade att yttra

sig över innan den sändes till Kungl. Maj:t (i dag lika med regeringen) för fastställelse. Hans kritik riktades främst mot det som redan byggts: ”... *har man uppfört tvåvåningshus, stora lådor, högst uppe på klitterna som borde legat kvar i det tillstånd som vinden och växtligheten behogat giva dem ...*” Han ville begränsa hushöjden i hela området till en våning, ville att ”*staden anställer en kvalificerad person som stadsarkitekt*” och att länsstyrelsen i fortsättningen skall granska allt byggande.

Havsbaden blev ändå ”*något ganska enastående*”.